

І. М. Куліш

Державна політика розвитку сільських територій: світовий досвід для України

Розглянуто особливості формування та втілення державної політики розвитку сільських територій КНР, Японії, Ізраїлю, ЄС та США. Визначено, що, незважаючи на певну подібність історичного розвитку сільських територій КНР, Ізраїлю та України, мають місце великі відмінності, які впливають на можливість використання досвіду цих країн. Виділено, що основними тенденціями у світі є посилення екологічної складової сільськогосподарського виробництва. Визначено, що для гармонійного розвитку сільських територій України необхідно здійснювати диверсифікацію економічної діяльності, як це відбувається у Ізраїлі, повніше використовувати власні ресурси, як це робиться у Японії, приділяти більшу увагу розвитку соціальної інфраструктури за зразками США та ЄС.

Ключові слова: державна політика розвитку сільських територій, КНР, Японія, Ізраїль, США, ЄС.

Постановка проблеми. Усі провідні держави світу мають власну політику розвитку сільських територій. Вивчення цього досвіду має практичну користь для України, оскільки вітчизняна політика розвитку сільських територій нині знаходиться на стадії формування. Не можна залишати поза увагою і соціалістичний період нашого минулого, а також командно-адміністративні методи управління у цій сфері. Тому порівняння способів досягнення поліпшення та розвитку як капіталістичних, постсоціалістичних і навіть комуністичних країн, у динаміці дасть можливість уникнути помилок та вдосконалити державну політику розвитку сільських територій України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сільських територій приділяють увагу провідні вітчизняні вчені, серед О. Бородіна [1], В. Геєць [2], Ю. Губені [3], В. Борщевський [4], В. Куценко [5], М. Малік [6], О. Павлов [7], І. Прокопа [8], П. Саблук [9], В. Юрчишин [10] та багато інших. При цьому питання аналізу державної сільськогосподарської політики держав світу розглянуто недостатньо, що і визначило *мету цієї статті*.

Виклад основного матеріалу. Політика сільського розвитку не є тотожною аграрній політиці. Хоча вони є взаємодоповнюючими та взаємозалежними, проте мають дещо різну спрямованість і цілі. Основний пріоритет аграрної політики полягає у розробці певних заходів для стимулювання, підтримки аграрного виробництва, підвищення його

© І. М. Куліш, 2014.

ефективності та вирішення проблем сільських регіонів саме на основі аграрного виробництва. Основні пріоритети політики сільського розвитку це: інтегрований розвиток сільських територій, забезпечення привабливих умов проживання для сільських жителів, скорочення сільської бідності та підвищення конкурентоспроможності сільської економіки. Варто зазначити, що сільське господарство в світовій практиці державного регулювання розвитку сільських територій розглядається лише як одна із галузей сільської економіки [11, с. 151].

Однією з держав, досвід політики розвитку сільських територій у якій становлять інтерес для України є Китай, адже в нас співпадають певні аспекти розвитку. Наприклад, тривалий період переважаання аграрного виробництва над промисловим, колективізація сільського господарства, наступний перехід до ринкової економіки тощо.

До початку 19 ст. Китай був найрозвиненішою та найпотужнішою державою світу, обсяги його виробництва становили 33% від світового (для порівняння країни Європи сумарно мали 28%, США – 8%). У той час не стояло питання про державну сільськогосподарську політику, оскільки не виникало проблем цього спрямування. Внаслідок світових революційних впливів на цю державу і викликаной ними економічної нестабільності, за 100 років виробництво зменшилось у понад 5 разів. І тоді постала проблема забезпечення сільськогосподарською продукцією, виробництво якої за 57 років (до 1949 р.) зазнало тяжких збитків [12, с. 2].

Основною причиною такого падіння економіки став різкий перехід від кілька тисячолітньої монархії до іншої форми правління, яка називала себе республікою, не будучи нею за суттю. Увесь уклад життя та традиції Китаю формувалися саме на монархічній системі управління. Подібна ситуація спостерігалась у період з 1991 р. в Україні: відбувалась зміна форми державного управління, була припущена велика кількість помилок внаслідок відсутності досвіду такої діяльності, в тому числі і щодо сільських територій.

Командно-адміністративні методи сільськогосподарської політики перших років існування КНР ситуації не покращили. Наприклад, рішення про боротьбу з горобцями 1958 р., яка закінчилась для Китаю найбільшим голодом за усю історію людства, за різними джерелами загинуло від 10 до 30 млн осіб [13, с. 38].

Необґрунтовані експерименти у галузі сільського господарства призвели до того, що у 1978 р. кількість осіб, які живуть за межею бідності у Китаї сягнула 250 млн (до 2006 р. їх кількість зменшилась до 21 млн) [14, р. 1].

Відмінністю між Україною та КНР у формуванні політики соціально-економічного розвитку перехідного періоду є те, що КНР категорично не

сприймали порад зі сторони інших країн. Переважна більшість рішень була самостійно, тому усі негаразди та успіхи є результатом виключно власних рішень. Щоправда така самостійність була вимушеною через майже повну закритість країни до зовнішніх стосунків протягом низькі років. Чисельні політичні помилки тодішнього керівництва Китаю викликали світове обуренні і провідні країни вдалися не просто до економічних санкцій, а до економічної блокади та політичної ізоляції.

Е. Буйвід головною причиною китайського успіху вважає відсутність приватизації у реформах. У Китаї дозволені усі форми власності, але підприємства цих видів бажаючі повинні створювати власною працею і за свої кошти [12, с. 4]. Китайський вчений Мао Тяньци з ним не погоджується і головною причиною успіху називає те, що КНР відмовилась від шокової терапії на користь поступової стратегії переходу до ринку, що він образно назвав «переходити річку, намагаючи камені» [15, с. 53].

Слід однак зазначити, що така стратегія поступового переходу виправдана лише у окремих не частих випадках, оскільки вимагає тривалого часу на впровадження і відповідної ментальності населення (у випадку Китаю обумовленої тисячоліттями монархії). Порівнюючи із «шоковою терапією» переходу до ринку окремих держав пострадянського простору, можна відзначити, що остання, не зважаючи на свою назву, була менш болючою, пройшла набагато швидше і не мала таких фатальних наслідків, як стратегія поступового переходу КНР.

Більшість вчених погоджуються в тому, що економічний ривок Китаю є складним до пояснення феноменом і становить великий інтерес, тому початок переходу до ринку країн Східної Європи став передумовою для появи нового жанру економічних досліджень – співставлення досвіду цих країн з китайським варіантом ринкової трансформації [16, с. 14].

Без сумніву, КНР досягнула великих успіхів у розвитку економіки, зокрема сільському господарстві, показавши небачені раніше результати його приросту, під час першої п'ятирічки (1953-1957 рр.) – понад 15% щороку. Це пояснюється тим, що у стратегія реформ 1949-2008 рр. передбачала еволюцію внутрішніх районів, особливо сільського господарства та села, підвищення рівня життя селянства як центрального напрямку економічного розвитку [17]. Інший курс був неприйнятним з огляду на те, що на початку трансформації Китай являв собою аграрну країну, 80% населення було зайнято у сільському господарстві, яке забезпечувало понад 35% ВВП [15, с. 56]. Динаміка росту сільськогосподарського виробництва наведена на рис. 1.

Внаслідок екстенсивного сільського господарства, якість аграрних земель швидко погіршується. У 70% випадків культивовані землі у Китаї

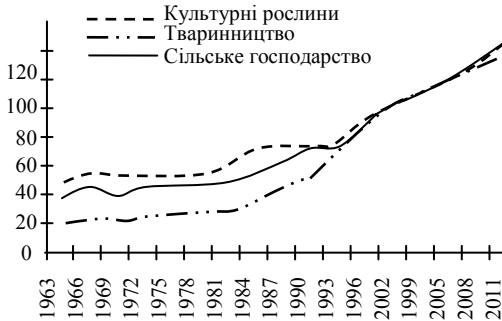

Рис. 1. Ріст сільськогосподарського виробництва у Китаї [18, с. 17]

Рис. 2. Сукупна факторна продуктивність сільського господарства Китаю (середньорічні темпи приросту) [19, с. 20]

належать до категорії земель із низкою врожайністю. Спустелювання, ерозія землі, дефіцит водних ресурсів, підвищення кислотності і лужності ґрунтів призвели до виснаження 40% усієї придатної для сільського господарства землі, причому, за різними оцінками, близько 20% земель у різних ступенях забруднені шкідливими речовинами [18, с. 7].

Нині Китай продовжує свій курс на екстенсифікацію сільськогосподарського виробництва, однак щорічні прирости почали зменшуватись (рис. 2). Для вирішення продовольчих проблем держава широко імпортує генномодифіковані рослини, найбільше серед яких сортів кукурудзи, сої, бавовни, ріпаку та цукрового буряку. Причому імпорт цих культур офіційно дозволений

Міністерством сільського господарства Китаю, дозволи почали оформлятися з 2007 р.

Порівняно із періодом до 1990-х рр., внаслідок участі цієї держави у СОТ (станом на 2014 р. – понад 13 років членства), дещо змінилися пріоритети сільськогосподарського виробництва КНР. Тому країна стала на шлях, яким рухаються усі розвинені держави світу. Завдяки «біотехнологічній революції» і інтенсифікації виробництва в них розвивається «органічне» або «натуральне» сільськогосподарське виробництво з мінімальним використанням хімікатів і одночасним застосуванням високоточних технологій, які забезпечують максимальне використання усіх природно-кліматичних чинників [20, с. 182-183].

Окрім того, для розвитку сільських територій Китаєм використовуються специфічні засоби. Наприклад, масово створюються точні копії

найвідоміших на Заході споруд, починаючи від об'єктів зі списку Світової спадщини ЮНЕСКО і закінчуючи творами Ле Корбюзє і знаменитими манхеттенськими хмарочосами. Для приваблення туристів тут споруджені китайські Париж, Амстердам, Лондон, Мадрид, Венеція та багато інших гарних європейських та американських міст. У 2012 р. у Хойчжоу, провінція Гуадун, відкрилась точна копія дуже мальовничого австрійського села Гальштат з вимощеними бруківкою вулицями, старовинною церквою і навіть вуличними кафе. Вартість цього проекту становила 1 млрд дол. США [21].

Під час розгляду державної політики розвитку сільських територій, особливий інтерес становить її ведення у Японії, яка має дуже обмежену кількість природних ресурсів, тому, незважаючи на членство у СОР та велику залежність від імпорту продовольства з інших країн (і відповідно їх думки), ця держава створила цілу систему підтримки та преференцій для власного виробника сільськогосподарської продукції та диверсифікації економічної діяльності села. При цьому поряд із сприянням екстенсифікації виробництва велика увага приділяється його екологічній складовій, яка під час прийняття рішень є визначальною.

Згідно із «Основним законом про продовольство, сільське господарство та сільські території» забезпечення розвитку сільських територій та сільського господарства належить до обов'язків держави (ст. 34-36). Окрім того, на державному рівні здійснюється всебічна підтримка фермерства, компенсація для виробника і споживача коливань цін на ринку продовольства, розумне поєднання, з огляду на необхідність створення національних резервів, сприяння зростанню внутрішнього сільськогосподарського виробництва із доцільністю імпорту. Окрема увага приділяється підвищенню добробуту селян і розвитку інфраструктури проживання. Оскільки рибні ресурси становлять велику частку споживання населення Японії, багато заходів приділяється розвитку та підтримці рибальства [22].

На державному рівні розроблені та затверджені «Принципи екологічної політики сільського, лісового і рибного господарства Японії» [23]:

- перехід до суспільства стабільності від суспільства масового виробництва, масового споживання і масового поховання;
- промоція турботливого ставлення до сільського, лісового та рибного господарства;
- активізація зусиль фермерів, лісників та риболовів у поєднанні із задоволення і підтримкою споживача;
- співіснування та взаємодія між містами та сільськими територіями;
- підтримка політики міністерства сільського, лісового та рибного господарства орієнтованої на свідому екологізацію сільського, лісового та рибного господарства.

На базі цих принципів розроблені основні шляхи для переходу до екологічно свідомого сільського, лісового та рибного господарства, а для кожного з елементів навколишнього середовища пов'язаного з ними сформована окрема політика.

В усіх сферах, які пов'язані із сільськогосподарським виробництвом курс Японії спрямований на максимальне використання національних резервів. Наприклад, оскільки для потреб сільського господарства та обслуговуючих галузей (транспорт, агрохімічне виробництво тощо), необхідні енергоносії, а періодичні енергетичні кризи можуть підірвати продовольчу безпеку Японії, політика уряду у сфері енергозабезпечення базується на максимальному використанні власних ресурсів з паралельним науковим пошуком альтернативних джерел енергії. У таблиці 1 наведено структуру енергоспоживання Японії.

Багато країн світу, на відміну від Японії, намагаються зберігати власні природні ресурси, наприклад, максимально можливо використовувати орендовані землі, найбільшими міжнародними орендарями є КНР, Індія, Саудівська Аравія та ОАЕ. Лише у 2009 р. іноземні компанії придбали або взяли у довгострокову оренду у шести країнах Африки понад 60 млн га сільськогосподарських земель – більше, ніж площа Франції. До 2008 р. в усьому світі іноземці набували близько 4 млн га сільськогосподарських земель щороку [25]. Окрім використання земель інших країн, багато держав максимально можливо використовують інші іноземні ресурси: надра, ліси, людський капітал, відбувається торгівля квотами викидів парникових газів (Київський протокол).

Не має аналогів у світі державна політика розвитку сільських територій у Ізраїлі. Вона була розпочата у надзвичайно складних природних умовах: більше, ніж половина її території розташована у зоні пустель і напівпустель з кількістю опадів до 200 мм на рік, які до того ж випадають лише взимку.

Однак ізраїльський варіант вирішення аграрного питання дозволив вирішити проблему продовольчої безпеки країни. Ізраїль не лише майже повністю задовольняє свої продовольчі потреби за рахунок власного виробництва, але також експортує значну її частину, що дозволяє йому фінансувати основну частину імпорту деяких продуктів харчування. Усього вдалось досягнути за рахунок ентузіазму, вмілого застосування раціональних форм організації праці і прогресивних технологій виробництва, які базувались на досягненнях агрономічної науки [26, с. 59].

Основною формою організації сільського господарства Ізраїлю є кібуци. Нині їх називають утопією, реалізованою у життя та унікальним явищем для усього світу. Вони виробляють 41% продукції сільського господарства країни, обробляють майже 40% сільськогосподарських угідь.

Таблиця 1

Споживання енергії у країнах світу та Японії
на кінець XX ст., млн т нафтового еквіваленту

	Всього	Нафта	Вугілля	Природний газ	Атомна енергія	Гідро-енергія
Усі країни світу	8620	3409	2255	1911	624	221
Японія	515	272	86,5	54,9	83,1	7,72

Розраховано за даними [24, с. 30].

У них виробляється 80% бавовни, 73% бананів, 67% картоплі, 60% молока, 100% риби, 50% усієї консервованої продукції. При цьому, оскільки сільське господарство не дозволяє підтримувати високий рівень доходності, більшість кібуців виробляє продукцію промислового призначення, меблі, утримують готелі тощо [27, с. 256].

Слід зауважити, що до перетворення кібуців з аграрних у агропромислові господарства, і навіть у промислово-аграрні господарства, рівень життя у них був дуже низьким, а умови праці важкими, не зважаючи на підтримку держави.

Система управління у кібуцах змінилась пройшовши шлях від прямої демократії до генеральних менеджерів і рад директорів. Цей процес у часовому проміжку співпав із реставрацією капіталізму у пострадянських державах і, у окремих аспектах, був подібним. Рядовим членам кібуців так само, як громадянам республік колишнього СРСР була нав'язана думка, що без тих реформ, котрі пропонуються, неможливо вирішити економічні проблеми [28, р. 135-137].

Попри те, що у кібуцах існує багато проблем пов'язаних із девальвацією ідейних основ кібуцного суспільства: наявністю боргів, відтоком молоді, зниженням народжуваності тощо, така організація життя сільських територій повністю себе виправдала. Адже кібуци легко пережили економічну депресію 2001-2002 рр. і досягли успіху у наступні роки. Б. Дубсон вказує, що за 2003-2006 рр. валові доходи кібуцного сектора збільшились на 27%, у той самий період валовий внутрішній продукт Ізраїлю виріс на 19,5% [29, с. 135-137].

Структура політики розвитку сільських територій об'єднань держав, наприклад, Європейського Союзу має свою специфіку. Правила, які регулюють сільську політику викладені у Регламенті Ради (ЄС) № 1698/2005 (Council Regulation (EC) No. 1698/2005). Відповідно до нього, сільська політика розвитку орієнтується на трьох тематичних напрямках [30]:

- підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства;
- поліпшення стану навколишнього середовища та сільської місцевості;
- підвищення якості життя на сільських територіях і заохочення диверсифікації сільської економіки.

На підставі цих напрямів кожна країна ЄС розробляє національні плани розвитку сільських територій, котрі є основою для підготовки відповідних програм. При цьому більша увага приділяється певним специфічним особливостям, які визначаються головними на загальнодержавному рівні, але при цьому не виходять за межі основних, загальних для ЄС положень. Наприклад, у Польщі (членство у ЄС з 2004 р.) Міністерством сільського господарства і розвитку села на базі на зазначених тематичних напрямів розроблена Стратегія розвитку сільських територій (далі – Стратегія). Стратегія виділяє три основні цілі, досягнення яких забезпечить її реалізацію (рис. 3).

У межах кожної Цілі виділено кілька пріоритетів, які у свою чергу детально описані у конкретних діях. Наприклад, для Цілі 1 «Підтримка сталого розвитку сільських територій» виділено наступні пріоритети [31, с. 59-79]:

- диверсифікація з метою забезпечення альтернативних джерел доходів;
- збереження природних особливостей – ландшафтів на сільських територіях;
- підвищення активності сільських громад та поліпшення соціальної інфраструктури;
- розбудова технічної інфраструктури.

У зв'язку з обмеженим обсягом статті, немає можливості навести заплановані дії за цими пріоритетами, однак слід зауважити, що, для якнайповнішої реалізації Стратегії, здійснюється постійний моніторинг їх виконання і, за потреби, оперативно вносяться необхідні зміни.

Слід також звернути увагу на підтримку сільськогосподарського виробника, яка у країнах ЄС є найбільшою у світі. Якщо порівняти з іншим великим об'єднанням – Сполученими Штатами Америки, то можна побачити, що тут державна політика розвитку сільських територій здійснюється за дещо відмінними напрямами. У таблиці 2 наведена динаміка підтримки виробників і сільськогосподарського виробництва у ЄС та США.

З табл. 2 видно, що підтримка окремого виробника і виробництва у США є значно меншою, ніж у ЄС. Однак, окрім підтримки виробництва, у США втілюється багато програм спрямованих на усесторонній розвиток сільських територій. Наприклад, за п'ять років (2009-2013 рр.) для підтримки малого

Рис. 3. Цілі, досягнення яких забезпечує розвиток сільських територій (авторська розробка на підставі: [31])

бізнесу на сільських територіях, у тому числі, не пов'язаному із сільським господарством, було видано 19 тис. грантів та кредитів, якими скористались 75 тис. представників бізнесу, що дало змогу створити або зберегти 37700 робочих місць у сільській місцевості. Для реалізації зазначеного було виділено майже 7 млрд дол. з різних джерел фінансування, у тому числі 1,4 млрд дол. державних коштів. У рамках проектів інвестування у людський розвиток було здійснено поліпшення 8000 об'єктів соціально-культурно-побутового призначення, які були у критичному стані, серед них 947 закладів освіти, 481 бібліотека, 1082 установи охорони здоров'я, 3444 об'єкти громадської безпеки, загальна кількість жителів села, які мають до них доступ становить близько 30 млн осіб. Окрім того, 627000 сільських родин та понад 21000 обшин отримали допомогу для купівлі, ремонту або рефінансування житла, було фінансоване будівництво 1000 багатоквартирних житлових комплексів у сільській місцевості [33].

При цьому великі кошти виділяються США і на забезпечення ощадливого ставлення до навколишнього природного середовища, головними напрямками у цій діяльності є: відновлювальні джерела енергії, технології з поліпшення якості повітря і води, дистанційне навчання, розширення інтелектуальних мереж і мереж телемедицини. Загальносвітові тенденції безпеки харчування не минули і США, про це свідчить те, що кошти, які вкладаються у виробництво органічних сільськогосподарських продуктів і площі, на яких вони вирощуються (у тому числі сертифіковані), щороку зростають.

Висновки. Отже, політика розвитку сільських територій держав світу має свою специфічну історію розробки та втілення. Незважаючи на окремі аспекти подібності ситуації з Україною повністю такий досвід на вітчизняні терени переносити не доцільно, однак окремі випадки вирішення проблем заслуговують на увагу.

Таблиця 2

Підтримка сільськогосподарських виробників та аграрного виробництва загалом за методикою ОЕСР з розрахунку на 1 га сільгоспугідь за 2000 та 2010 рр., доларів США

Країна	2000 р.		2010 р.	
	Підтримка виробників	Підтримка виробництва	Підтримка виробників	Підтримка виробництва
США	126	223	68	336
ЄС	434	492	544	628

Розраховано за даними [32, с. 186].

Політика розвитку сільських територій Японії формується в умовах залежності від імпорту продовольства та обмеженості власних природних ресурсів ця країна вирішальною визначає екологічну складову розвитку сільських територій, максимально покладається на власні ресурси та знаходить необхідні компроміси для підтримки власного сільськогосподарського виробника в умовах членства у СОТ.

Розвиток сільських територій Ізраїлю, основою якого є кібуди, які часто порівнюють із колгоспами у СРСР, показує, що колективні сільські господарства такого типу, навіть за всебічної підтримки, можуть бути конкурентоспроможними лише за умови поєднання з іншими видами економічної діяльності (промисловість, сфера послуг тощо).

Великі об'єднання держав США та ЄС спочатку мали різні пріоритети політики розвитку сільських територій: ЄС робили наголос на підтримці виробника і виробництва, США більшу увагу приділяли розвиткові сільської інфраструктури та диверсифікації, досягнувши у цьому великих успіхів. На сьогодні ЄС переглянув свої цілі і визначив за необхідне виділяти більше коштів на підвищення якості життя на селі.

При цьому слід зауважити, що усі з розглянутих держав надають значення екологічній складовій, яка поєднує безпечну для споживача сільськогосподарську продукцію, дбайливе ставлення до національних природних ресурсів, збереження ландшафтів, охорону флори і фауни тощо. Тому, формуючи цю політику в Україні важливим є розуміння того, що саме сільські території, до яких у більшості країн відносять водні та лісові ресурси, відіграють вирішальну роль у процесі охорони та збереження довкілля, і саме такого курсу необхідно дотримуватись для забезпечення здоров'я майбутніх поколінь.

Перспективою подальшого дослідження стане стратегічне планування розвитку сільських територій України.

Список використаних джерел

1. Бородіна О. М. Теоретичні основи сільського розвитку на базі громад: капіталізація активів / О. М. Бородіна, С. В. Кирилюк, О. В. Риківська // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 153-180.
2. Гесць В. М. Перспективи аграрних трансформацій та їх вплив на розвиток подій в економіці України // Економіка АПК. – 2006. – № 7.
3. Губені Ю. Теоретичні засади аграрної політики постсоціалістичного типу / Ю. Губені // Трансформація сільського господарства та села : [ювілейний зб. наук. ст.] / заг. ред. Губені Ю.Е. – Львів : ЛНАУ, 2010. – С. 12-27.
4. Борщевський В. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку сільських територій Карпатського регіону: еволюційний контекст / В. В. Борщевський // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Актуальні проблеми розвитку: [зб. наук. пр.] / відп. ред. В.С. Кравців; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2012. – Вип. 6 (98). – С. 291-301.
5. Куценко В. Соціальна стратегія села на шляху переходу від стратегії виживання до стратегії сталого розвитку / В. Куценко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Актуальні проблеми розвитку: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 6 (98). – С. 77-90.
6. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М. Й. Малік // Економіка АПК – 2008. – № 5. – С. 51-55.
7. Павлов О. І. Сільські території України: функціональна управлінська модель : [монографія] / О. І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2009. – 340 с.
8. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку / І. Прокопа // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 50-59.
9. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук. – К. : ННЦ, Інститут аграрної економіки». – 2006. – 19 с.
10. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки / В. В. Юрчишин // Економіка АПК – 2005. – № 3. – С. 3-7.
11. Непочатенко О. О. Державна політика у сфері розвитку сільських територій: вітчизняні реалії та європейський досвід / О. О. Непочатенко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип. 1 (4). – Т. 3. (Економічні науки). – С. 149-153.
12. Буйвид Э. Г. Китайский путь – из великого прошлого, не оглядываясь и не ломая, в великое будущее / Э. Г. Буйвид // Новая экономика. – 2006. – № 11-12. – С. 49-64.
13. Куліш І. М. Загроза сільським територіям від техногенної діяльності: світові уроки / І. М. Куліш // Регіональна економіка. – 2014. – № 1.
14. Rural Policy Reviews: China / Organisation for Economic Co-operation and Development // Policy Brief, 2009, March, 8 p., p. 1.

15. Тяньци М. Современный Китай: экономика и экономическая теория / М. Тяньци // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2003. – Вып. 4 (№ 29). – С. 53-64.
16. Борох О. Н. Современная китайская экономическая мысль / О. Н. Борох ; РАН – М. : Восточная литература, 1998. – 295 с.
17. Гельбрас В. Г. Экономика Китайской Народной Республики : курс лекций: В 2-х частях / В. Г. Гельбрас. – М. : Квадрига, 2010. – 643 с.
18. Особенности развития сельского хозяйства в Китае / Институт проблем развития науки РАН // Наука за рубежом. – 2014. – № 29. – 21 с.
19. Прогнозные оценки развития сельского хозяйства / Институт проблем развития науки РАН // Наука за рубежом. – 2013. – № 19. – 21 с.
20. Кучук О. В. Экономика Китая: учеб. пособие / О. В. Кучук. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 2010. – 384 с.
21. Мануков С. Контрафактная архитектура [Электронный ресурс] / С. Мануков // Эксперт Казахстан. – 2013. – 2 мая. – Режим доступа : <http://expertonline.kz/a10842>.
22. The Basic Law on Food, Agriculture and Rural Areas / Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries [Electronic resource]. – Access mode: http://www.maff.go.jp/e/basic_law/basiclaw_agri/basiclaw_agri.html.
23. Principles of the Environmental Policy in Agriculture, Forestry and Fisheries / Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries // <http://www.maff.go.jp/e/>
24. Boys A. F.F. Food and Energy in Japan / Antony F.F. Boys // Research Journal of Ibaraki Christian Junior College. – Hitachi: Ibaraki Christian University Junior College, 2000. – Vol. 40. – P. 29-132.
25. Закиянов Д. Спекулянты захватывают земли в Африке / Д. Закиянов // Экономические известия. – 2011. – № 97(1557).
26. Штейнман М. Я. Кибуцы: возникновение, достижения, проблемы / М. Я. Штейнман // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : [міжн. зб. наук. пр.] / відпов. ред. Ф. Ф. Бутинець ; Житомир. держ. техн. ун-т. – 2009. – Вип. 3 (15). – 376 с. – С. 58-70. (Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз).
27. Біттер О. А. Ізраїльські кібуци – сто років історії / О. А. Біттер // Трансформація сільського господарства та села: ювілейний : [зб. наук. ст.] / заг. ред. Ю. Е. Губені. – Львів : ЛНАУ, 2010. – С. 256-261.
28. Цвилев Р. И. Кибуц умер, да здравствует кибуц! [Электронный ресурс] / Р. И. Цвилев. – Режим доступа : <http://nizi.co.il/index.php/nauka/2012-12-24-08-11-26/obstv-nauki-3/item/320-kibuts-retsenziya>.
29. Дубсон Б. И. Кибуцы. Путешествие в светлое будущее и обратно / Б. И. Дубсон. – Москва : Крафт+, 2008 – 326 с.
30. Council Regulation (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) // Official Journal of the European Union, 2005. – 21 Oct. – L 277. – Vol. 48. – 40 p.

31. Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 (z elementami prognozy do roku 2020): Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 czerwca 2005 r/ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. – Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2005. – 92 s.
32. Пантелеєва О. Аграрная политика развитых стран / О. Пантелеєва // Отечественные записки, 2012. – № 6(51). – С. 181-197.
33. U.S. map featuring program funding and success stories for fiscal years 2009-2013 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.rurdev.usda.gov/Home.html/>.

Kulish I. M. Public policy for rural development: world experience for Ukraine.

The article deals with the peculiarities of the formation and implementation of state rural territories development policy of China, Japan, Israel, the EU and the USA. It was determined that, despite some similarities of the historical development of rural territories of China, Israel and Ukraine, there are major differences that affect how to use the experience of these countries. Allocated, that the main trend in the world is to strengthen the environmental component of agricultural production. Determined that the harmonious development of rural territories Ukraine is provided by: implementation of the diversification of economic activity, as is the case in Israel, fuller use of their own resources, as is the case in Japan, an increase on the development of social infrastructure in the U.S. and EU models.

Keywords: public policy of rural territories development, China, Japan, Israel, the U.S., EU.

Кулиш І. М. Государственная политика развития сельских территорий: мировой опыт для Украины.

Рассмотрены особенности формирования и воплощения государственной политики развития сельских территорий КНР, Японии, Израиля, ЕС и США. Определено, что, несмотря на определенное сходство исторического развития сельских территорий КНР, Израиля и Украины, имеют место большие различия, которые влияют на возможность использования опыта этих стран. Выделено, что основными тенденциями в мире является усиление экологической составляющей сельскохозяйственного производства. Определено, что для гармоничного развития сельских территорий Украины необходимо осуществлять диверсификацию экономической деятельности, как это происходит в Израиле, полнее использовать собственные ресурсы, как это делается в Японии, уделять большее внимание развитию социальной инфраструктуры по образцам США и ЕС.

Ключевые слова: государственная политика развития сельских территорий, КНР, Япония, Израиль, США, ЕС.